

Dr. THIRRING — Dr. VIGYÁZÓ:

Boni

RÉSZLETES HELYI KALAUZOK

19.

GYŐR

ÍRTA:

CSÁNYI KÁROLY.

LUX GÉZA RAJZAIVAL ÉS A VÁROS TÉRKÉPÉVEL.

BUDAPEST, 1933.

A Turistaság és Alpinizmus Lap-, Könyv- és Térképkiadó r.-t. kiadása.

TARTALOM.

Győr	3	Püspökvár	16
Története	4	d) Püspöki székesegyház	20
Irodalom	5	e) Bisinger-sétány, Vilmos császár-út, Eötvös-tér	27
Gyakorlati tudnivalók	6	f) Radó-tér, Újváros, Győrsziget	27
Séta a városban		g) Nádorváros, Szabadhegy	29
a) Városháza, Baross-út	7	h) Révfalu, Gyárváros	31
b) Belváros	7	Győr város környéke	32
c) Erzsébet-tér, Káptalandomb,			

Ág. evang. templom	28	Iparostanonciskola	28	Püspökvár	18
Angerani-ház	15	Izr. imaház	28	Rác templom	29
Apáca-utca	14	Izr. imaház orthodox	29	Rác-utca	29
Apátúr-utca	10	Jedlik Ányos-utca	26	Radó-tér	27
Bálint Mihály-utca	29	Jogakadémia	13	Rákóczy Ferenc-utca	13
Bárány-szálloda	15	Jószágkormányzói lak	25	Ref. templom	28
Baross-híd	7	József-templom	28	Révfalu	31
Baross-út	7	Józsa-ház	13	Rómer Flóris múzeum	10
Bástya-utca	14	Kálóczy-tér	31	Róm. kath. fiúiskola	12
Batthány-tér	27	Kálváriadomb	30	Rónay Jácint-utca	31
Belváros	7	Kálvária-utca	30	Royal-szálló	7
Bencés apáturak háza	10	Káposztás-köz	26	Salvator-templom	28
" gimnázium	10	Káptalandomb	18	Sarkantyú-ház	15
" rendház	9	Káptalani zenészek	14	Strandfürdő	28
" templom	8	Karácson-émlék	27	Szabadságmélek	27
Bercsényi-liget	29	Karmelita-templom	16	Széchenyi-tér	8
Bezerédy-ház	15	Kazinczy utca	14, 8	Szedreskert	27
Bisinger-sétány	7, 27	Kenyérkőz	11	Székesegyház	20
Bold. Szűz szobra	17	Keresk és Iparkam.	27	Szél-utca	17
Cziráky-tér	28	Kinestár	24	Szentháromság-utca	31
Dóczy-kápolna	18	Kioszk	28	Szentháromság kórház	31
Duna-híd	26	Királyi tábla	27	Szt István szobra	19
Dunakapu	26	Király-utca	15	Szt László hermája	23
Egyházmegyei könyt.	25	Kisfaludy szobra	18	Szt Mihály-szobor	25
Eötvös-téri park	27	Klézár-utca	29	Színház	27
Erzsébet-liget	30	Koestlin-gyár	29	Tákó	29
Erzsébet tér	16	Kossuth Lajos-utca	28	Temető, régi	27
Fa- és fémipari isk.	27	Kovács Pál-utca	27	Temető, újvárosi	29
Fehérhajó szálló	7	Kreszta-ház	26	Tisza István-tér	7
Fehérvári kapu	7	Leányliceum	27	Torkos-kastély	31
Fejérvárv-ház	14	Lloyd-épület	10	Török-ház	11
Fiukereskedelmi isk.	27	Magyar ispita	13	Törvényszék	27
Főreáliskola, állami	27	Mária-oszlop	11	Újváros	28
Frigyláda-szobor	26	Megyháza	12	Vagon- és gépgyár	31
Gárdonyi Géza-utca	27	Megyház utca	12	Városháza	7
Gyárváros	31	Munkácsy-utca	27	Városháza, régi	13
Győri első tkp.	15	Nádorváros	29	Vastuskó-ház	11
Győri ipartelepek	32	Német ispita	14	Viczay-Héderváry-út	31
Győr-Szabadhegy	31	Orsolyák temploma	14	Vilmos császár-út	27
Győrsziget	29	Ott-ház	17	Vörösmarty-utca	14
Héderváry-kápolna	23	Pénzügyi palota	27	Wennesz Jenő-út	30
Honvédliget	27	Propst-ház	15	Zántó-bástya	26
Hosszúhíd	27	Püspöki kinestár	24	Zechmeister Károly-u.	27
Hosszú-utca	30	Püspöki székesegyház	20	Zittrich-ház	11

LVX

Városháza.

GYŐR.

Győr (Raab, 119 m) szabad királyi város a felső Dunántúlon, a Duna és a Rába összefolyásánál fekszik, sík területen, amelyből csak a *Káptalandomb*nak nevezett rész emelkedik ki, a püspökvárral és a székesegyházzal. A város középpontja az I. kerület (*Belváros*), amely V. István alatt (1271.) alakult ki. Elhez esatlakozott 1820 táján a *Ferenc- és Ferdinánd-városrész*. (Ez utóbbit V. Ferdinándnak 1839-ben történt látogatása emlékére nevezték el.) Szép egyenes utcáin élénk üzleti élet fejlődött. A belváros utcáin a régi barokk házak gazdag sorát tanulmányozhatjuk. A Rába és a betöltött Rábcameder közt terül el a 16. szdban keletkezett *Újváros*, a Rábea és a Duna közt pedig az V. kerület, *Győrsziget* néven (1567.). A Duna túlsó partján, a Belvárostól északra fekszik *Révfalu* (ma szintén a városhoz csatolt terület). Az egyes részek közti közlekedés állandó jellegű vashidakon történik. A *Nádorváros* az államvasút vonalán kívül terül el. Az utóbbi időben ez fejlődött leginkább. (Már 1271. megvolt). Innen két kilométernyire fekszik a városhoz csatolt IV. kerület, a régi *Szabadhegy*. A VI. kerület a *Gyárváros*. — Győr élénk kereskedelmi és ipari város, több gyárépülettel, iskolákkal. Itt székel a római katolikus és az ág. evang. püspök, a királyi tábla, kir. főügyészség, kir. törvényszék, ügyészség, járásbíróság, államrendőri kapitányság, pénzügyigazgatóság, tankerületi főigazgatóság, tanfelügyelőség, erdőigazgatóság, folyammérnöki hivatal, kultúrmérnöki hivatal, iparfelügyelőség, keresk. és iparkamara, mezőgazdasági hivatal, stb.

Nyomatott ifj. Kellner Ernő könyvnyomdájában, Budapest, V., Csáky-utca 10. — 77610

Győr a Budapest-Bécsi, Győr-Szombathelyi, Győr-Veszprémi és Győr-Sopron-Ebenfurti vasútvonalak gőcpontja, a Budapest-Gönyű-Győr hajóút és a Bécs-Budapesti autobus állomása. Legszebben fejlődő városaink közé tartozik, mely fellendülését szerencsés földrajzi fekvésének s ebből eredő élénk forgalmának köszöni. *Lakóinak* számát 1720-ban 7300-ra lehetett becsülni, II. József alatt 1787-ben már 12.970 volt. Fényes Elek 1836-ban 14.551-re teszi lakóinak számát. 1869-ben Győr város 26.225 lakójával a Dunántúl legnépesebb városa volt, de bár népessége rohamosan fejlődött, Pécs mégis megelőzte. Győr lakóinak száma 1900-ban 37.543, 1910-ben 44.300, 1920-ban 50.036 és 1930-ban 50.881 volt. *Házainak* száma 1787-ben 1612 volt; 1930-ban 4331.

Győr területe már a történelem-előtti időkben lakott telep volt. Ezt bizonyítják az előkerült kő-, réz- és bronzkori leletek (a Bencés gimnázium múzeumában). A város legrégebbi neve *Arrabona*, mely a kelta korból származik. Ennek a névnek a maradványa a város német Raab neve és a Dunába ömlő Rába folyó megnevezése. A rómaiak megtartották a kelta eredetű *Arrabona* nevet, amíg ez a hely a birodalomhoz tartozott. (Kr. u. 50—380.). Új nevet kapott azonban a 7. szdban, amikor az avarok birtokolták, akik gyűrűalakú sáncokkal erősítették meg. Ebből származott a mai *Győr* elnevezés. A régi okmányokban Geurew, Girew, Geur néven szerepel. A város latin neve viszont Jaurinum, Jaurum, Geurum, ami nem más, mint a Geur (Győr) latin változata.

Egy ideig (800. után) a frank fennhatóság alá tartozó morva-szláv területhez tartozott. Ez után került a magyarok birtokába. A honfoglaló és az Árpád-kori magyarság felismerte Győr jelentőségét, Szent István itt püspökséget alapított és a várispánság székhelyévé tette. A tatárok 1242. elpusztították, de csakhamar újra felépült. 1271. Ottokár hadai támadták meg, de a magyarok a támadást visszaverték. Az ősi telepek lakói a király, a püspökség és a káptalan szolgáló népei voltak, meg a „vendégek”, azaz a polgárok. V. István kiváltságokat adományozott Győrnek. Ennek nyomán keletkezett a mai Belváros. Későbbi királyaink is nem egyszer privilégiumokkal látták el. Erzsébet királyné megerősítette a várost. Itt talált menedéket fiával, Lászlóval (1440-ben) Hunyady János ostroma alkalmával.

I. Ferdinánd alatt Lamberg Kristóf várparancsnok felgyújtotta a várat és a török csapatok elől a várórséggel együtt Bécsbe menekült. A tűz nemcsak a várat, hanem a város jórésztét is elhamvasztotta. Ekkor nevezték el a törökök *Janik kalának*, égett városnak. De 1537. már erősítik előbb a Káptalandombot, azután az egész belvárost. Az építés vezetője Benigno Ferenc volt. A költségek kb. 200.000 frt-ra rúgtak. A költségekhez hozzájárultak az csztrák tartományok és a pápai Szentszék is. Az építést 1566. fejezték be. 1594. a törökök mégis elfoglalták. De a török uralom nem tartott soká, mert a magyarok Pálffy és Schwarzenberg vezérlete alatt meglepetésszerűen visszafoglalták (1598. márc. 28.).

A 17. szdban a Nádorvárost ismét benépesítették. 1743. Mária Terézia szabad királyi várossá emelte. A Napoleoni háborúk alatt a franciák 1808. elfoglalták a várost, maga Napoleon is tartózkodott falai között. (A Király-utcai Bezerédy-házban.). 1820. kezdték meg a belvárost övező erődítmények lebontását. Ezen kívül terít el a *Ferenc-* és a *Ferdinánd-városrészt*. A szabadságharc eseményeiből is kivette Győr a maga részét. Haynau serege 1849. jún. 28-án elfoglalta a várost, úgy, hogy ez alkalommal Pöltenberg serege visszavonulni kényszerült. A 19. szd második felében Győr fejlődése nagy lendületet vett. 1904. Györszigetet és Révfalut is a városhoz csatolták.

Győr ipara már a 14. és a 15. szdban jelentékeny volt. Bonfini ugyan 1490. körül Győrt inkább földműves városnak mondja. A legrégebbi ismert céhlevél — a takácsoké — csak 1513-ból való. 1518.

a város lakosainak számát 5—6000-re tehetjük. Az ötvösök céhlevele fennmaradt 1529-ből, későbbi átiratban. A töröktől való visszafoglalás (1598.) után a lakosság visszasztelepedik, köztük szép számmal iparosok is, akik az 1600-as évek elején szervezték újjá céheiket. A „barbely” (sebész) céh levele 1593-ból származik. 1715. törvényes engedéllyel a katonai gyógyszerháron kívül polgárit is volt szabad felállítani. A 18. szd elején keletkezett a győri akadémia, ezt 1777. Mária Terézia államosította, 1785. pedig Pécsre helyezte át. 1777. vette át az állam a jezsuita gimnáziumot, 1802. I. Ferenc a Bencés-rendnek adta át. Később az akadémiát is visszahelyezték Győrbe.

1830—40. közt zeneegylet működött, 1836. olvasóegylet alakult, 1846. Richter Antal székesegyházi karnagy vezése alatt dalegylet. A

város a színészetet is pártolta. ^{lebontot} Ma ^{éte} ^{T volt} bezárt épülete a csonka ország leg-
regőbb színháza. ^{éte} ^{T volt} 1835. épült. Ennek egyik karmestere Goldmark volt. 1847-től a „Vaterland” című német lap Kovács Pál orvos buzgólkodása nyomán „Hazánk” címen magyar nyelven jelent meg. A győr-bécsi vasútvonal 1855. épült meg. — 1835. 250 lábbeli készítő, 80 szabó, 50 élelmezési (mészáros, pék, sütő) iparos, 50 molnár, 60 takács és szücs, 18 kádár, 27 fazekas volt Győrött, azonkívül volt nyomdász, könyvkereskedő és könyvkötő is. 1840-ben 1104 iparost olvastak össze. Győr a mult században Magyarországnek Pest után legnagyobb gabona- és állatkereskedelmi központja volt. Az Alföld és Bácskagabonáját jó részben győri kereskedők közvetítették és győri „burcellások” szállították a Dunán Pozsonyba és Bécsbe. A hetvenes években még a gabonarakartárak száma 147 volt Győrött. A Győrből kivitelre kerülő gabona mennyisége ez időben elérte évente a 4½—5 millió mázst s alig valamivel maradt el Pest forgalma mögött.

Győr ipara a 19. szd vége felé rohamosan fellendült, számos ipartelepe közül az ágyúgyár és a vágógyár voltak a legnagyobbak. A világláború és az ezt követő gazdasági krízis e téren is erősen sújtotta a várost.

Irodalom.

- Banfi F. és Maggiarotti L. B.*: La fortezza ad Giavarino in Ungheria. Roma 1932.
Csányi Károly: A régi Győr. (Különlenyomat a „Kéve” évkönyvéből).
Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása. Budapest, 1874.
Franciscs Norbert: Győr megye. (Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. Magyarország. IV. k. 465—486.)
Gaár Vilmos: Győr város népességi viszonyai az 1870. és 1881. évi népszámlálások alapján. Győr, 1885.
Győri Szemle 1930—32. évi folyamai.
Kemény József: A győri zsidóság története. Győr, 1930.
Koltai Virgöl: Győr színésze.
Lám Frigyes: Egy győri polgár a reformkorszakban. Győr, 1929.
P. Antal: A győri karmelita rendház 200 éves története. Győr, 1897.
Pigler Andor: A győri Szt. Ignác-templom és mennyezetképei. 1928.
Ráth Károly: Győr város története. (Győri Közlöny, 1864.)
Récei Viktor: Győr és Pannonhalma nevezetességei. 1897.

A győri vaskakas.

Kazinczy-utca vezet a Széchenyi-térre, b. pedig az Erzsébet-térre és a Káptalandombhoz. A Kazinczy-utcában (a 16. szdban Neuhausergasse, később Szt. Mátyás-utca) a Széchenyi-tér felé haladva, több régi ház köti le figyelmünket. Ilyen balról (21. sz.) az ú. n. *Rozália-ház*, barokk stílusban, ép. Gindi Balázs 1703.; pelikán-koronázta oromzatos kiugró erkélyén Szt. Rozália fekvő alakja látható (újabbán jól restaurálva).

A négyszögű **Széchenyi-tér** a régi Győr főtere, egyúttal a széparányú városterek jó példája. Már a 14. szdban piac-térül szolgált, köröskörül régi házak sorfala övezi. Jobbról, a tér déli oldalán, emelkedik a Bencések rendháza és az újabb gimnázium közt Győr egyik legnagyobb emléke, a

Bencéstemplom. Homlokzata aránylag egyszerű. Alsó része még a 17. szdban készült, barokkvonalú tornyai pedig a 18. szdban. Lapos falpillérekkel és erőteljes párkányzatokkal tagozott. A fülkékben szentek alakjai állanak. (Lennt Nep. Szt. János, János evangélista, Szt. András és Borgia Szt. Ferenc, fent a középső fülkében Immaculata, e felett Szent Ignác). Régi harangjai közül csak egy maradt meg a 18. szdból, a 33 q Szt. Benedek, melynek anyagát Groll Adolf győri püspök ajánlotta. (A 19. szdban átöntötték.) — Élénkebb tagozású a kökeretes főkapu. A föltöte alkalmazott feliratos tábla 1641-es évszáma az építés befejezési idejét jelzi.

Belseje tágas térhatású. Alaprajzi elrendezésében meg lehetőségen híven követi a római II Gesu-templom példáját, ahol a tágas egyhajós középrészhez oldalt 3—3 oldalkápolna, a tengely irányában pedig a tágas szentély csatlakozik, benne a nagyméretű oszlopos főoltár.

A 17. szd legelső nagyszabású emléke a mai Bencés, — egykor Jezsuita — Szt. Ignác-templom. Belső alakításában és díszítésében úgy a 17. szdi korai barokk, valamint a 18. szdi rokokóba hajló Mária Terézia-stílus minden sajátosságát jól tanulmányozhatjuk. II. Ferdinánd (1618—37.), aki neveltetésénél fogva a jezsuiták terjeszkedését hathatósan támogatta, győri letelepedésüket is mindenképpen előmozdította. Ebből a rendből került Pázmány Péter 1616. a primási székre és ő telepítette ide 1627. a jezsuita atyákat. A templom alapkövét 1633. tették le. Az építést 1641. fejezték be. Az oldalkápolnák szép stuccodíszre (a boltozatokon), a festés és az oltárok is még a 17. szd második felében készültek. Az egyik oldalon van Szűz Mária oltára. Festménye a „Patrona militumot“ ábrázolja. Itt tartják a katonaság miséjét, azért vannak az oszlopok hadi jelvényekkel díszítve. A mai Jézus szíve oltár Magyarország védőszentjeinek oltára volt. A harmadik a Szt. István oltár; ez eredetileg nem a bencés templom részére készült, hanem a pannonhalmi főpáti kápolnából hozták ide. A jobboldalon az első Szt. Pál oltára, talán a legszebb. Festménye Szt. Pál megtérítését ábrázolja, a kápolna stukkókeretes falfestményei Xavéri Szt. Ferenc tértését és égi közbenjárását illusztrálják. A második oltár Szt. Rozália tiszteletére van szentelve; festményein Győr és Pannonhalma látképeivel. A jobboldali utolsó oltár Szt. Györgynek van szentelve. A falon viszont a szent kintzását, hátsó falán Szt. Borbálát láthatjuk.

1738-tól kezdve a templom *főhajóját* Mária Terézia-stílusban, egységesen alakították. A templom legnagyobb jótevője Acsády Ádám, egykor győri kanonok, később veszprémi püspök volt, aki több mint 30.000 frtot adott erre a célra. 1743. kezdődik az élénkebb munka. Ekkor épült már-

ványból és műmárványból a *főoltár*, fent Acsády címerével. Hatamas festményén Szt. Ignác megdicsőülését örökítette meg a kor egyik legkiválóbb festője, az osztrák származású *Troger Pál*, a bécsi akadémia tanára. Szt. Ignác kezét az IHS monogram felé tárja és könyörög a kép alján ábrázolt, szenvedő emberiségért. A főoltár nagyméretű, aranyozott szobrai *Rössler József* bécsi szobrász művei: Szt. Péter, Szt. József, Nep. Szt. János és Szt. Pál alakját ábrázolják.

Ugyancsak *Troger* festette a boltozat csodás frissességű *mennyezetképeit*. Az építészeti keretek festője Gaetano Fanti olasz művész volt. Az oltár feletti mennyezetkép mintegy folytatása a főoltár festményének. Ez Szt. Ignác lelkének mennybevitelét ábrázolja. A boltvállakon a négy evangélista élénk mozdulatú alakja látható. (Szt. Lukács alakjában a művész önmagát örökítette meg, alatta a művész neve és a befejezés évszáma, 1744.). A hajó freskói az angyali üdvözlést és az orgona feletti az angyalkoncertet mutatják. (Ezek 1747. készültek.)

A főhajó emeleti oldalfalain részint meglevő, részint festett *oratóriumok* sorakoznak. A diadalív záradékat szintén Acsády Ádám domború címere díszíti. Az ő költségén készült az oldalfalak márványborítása is.

A gazdag díszű rokokó *szószéket* Bíró Márton veszprémi püspök adományából Gode Lajos pozsonyi szobrász (Donner Rafael György tanítványa) 1749. készíttette. A hátfalán domborműben ábrázolt jó pásztor alatt, a szószék oldalán Mózes és Áron alakja van kifaragva, domborműben pedig a pusztában prédikáló Ker. Szt. János. A lépcsőkorlát oldalán Szt. Ambrus, Szt. Ágoston, Szt. Gergely pápa és Szt. Jeromos egyháztatyák domborműves alakjai láthatók.

Burckhardt Gáspár, győrszigeti orgonaépítő 1757. készítette a könyved alakítású *orgonát*. A templom belső művészi összhangját a barokk-faragású szép padsorok harmonikusan egészítik ki.

A **rendház** egyszerű homlokzatának egyetlen díszje a gróf Széchenyi György győri püspök, majd kalocsai érsek címerével ékes kapuzat 1667-ből. A székház 1651—1667. részletekben épült fel. Négyszögű udvara a hangulatos kolostorudvarok egyszerű példája.

Az ebédlőterem szép stukkós mennyezete 1654. gróf Eszterházy Erzsébet (gr. Héderváry István özvegye) és Héderváry Iván scopi-i püs-

Bencés templom.

pök-kanonok bőkezűségéből készült. A mennyezet közepén az 1803. festett Patrona alakja látható, az egyik ovális keretben Xav. Szt. Ferenc, a másikban Loyolai Szt. Ignác alakja van megörökítve. A tálaló boltozatos mennyezetén a Madonna, a Nyár allegóriája, Jézus Jákob kútjánál és az őrangyal van domborműben ábrázolva. A lépcsőház erőteljes stukkódíszű mennyezetét olajfestésű képek díszítik. 1697. készült Matusék András scopi-i püspök-kanonok adományából. Az egykori jezsuita *gyógyszertár* (az épület sarkán, ma vaskereskedés) mennyezetét is rokon alakítású stukkók díszítik.

A templom másik oldalán álló kétemeletes **gimnázium** 1888. épült Czizler Győző műegyetemi tanár tervei szerint. Kapuzatán Szt. Benedek bronz mellszobra. Udvarán két szép római sírkő látható.

A gimnáziumot Dallos Miklós győri püspök és II. Ferdinánd király 1627. alapította és vezetését a jezsuitákra bízta. Gróf Zichy Ferenc győri püspök támogatásával a 18. szd második felében emelték rá az épület második emeletét. A jezsuiták 1773-ig tanítottak itt, öt osztályban. Ekkor a jezsuitákat feloszlatták; az

intézet ugyan megmaradt, de színvonalára süllyedt. Később itt tanult Kisfaludy Sándor és Károly, 1802. a Szent Benedek rend kapta meg a gimnáziumot és az addig bérháznak használt rendházat. Itt tanított Jedlik Ányos, Czuczor Gergely és Rómer Flóris.

Itt van egy terembe összezsúfolva (helyszűke miatt) a bencés gimnázium 1857-ben alapított *Rómer Flóris múzeuma*. Leggazdagabb benne a régiségtár.

A kőkorszakbeli anyag Ménfő-Csanak vidékéről származik. Jóval gazdagabb a bronzkor. Szép fegyverek, szerszámok, ékszerek, díszes edények sorát láthatjuk. Gazdag a vaskorszaki rész is. Két hatalmas urna (Nagybarátfaluról) tűnik fel az edények közt. A római gyűjteményben terra sigillata edények, pénzek, ékszerek, feliratos és domborműves kövek sorakoznak. Nagyon értékes néhány üvegedény. A népvándorlás emlékei 950 sírből kerültek ki (germán, hún és avar emlékek). Különösen értékes egy kard arany markolattal. A régiségtár nevezetes darabja a *győri vaskakas*, egykor a Duna-kapu tornyának végződése (l. 5. o.). Megemlítendő még báró Schwarzenberg Adolf arcképe (1598), a kölni születésű Hans von Aachentől (1552—1615). A későbbi céhemlékek közt figyelemreméltó 39 céhláda. A természetráji szertár és a néprajzi osztály jóval szegényebb.

A tér K-i oldalán áll a *Lloyd-épület*; földszintjén vendéglő és kávéház, emeletén bál- és hangversenyterem van, Pandúr festőművész falfestményeivel. A múlt század hetvenes éveiben nyert mai alakját, az egykori katonai fővártaépületből. A főőrséget 1570 táján helyezték ide, de már korábban volt itt káptalani kocsmá. Mögötte húzódik egy keskeny névtelen utca, a győri fazekasok boltjaival.

A Bencés-templommal szemben, az Apátúr-utca sarkán (Széchenyi-tér 5.) emelkedik a pannonthalmi **bencés apáturak régi városi háza**, a tér legszebb épülete, ma püspöki internátus (l. 12. o.). Az épület jobboldali, a régi városház felé néző zárt erkélyen az 1638. évszám olvasható (a ház legrégebbi része). Ez az épület még 1622. Beccaria Virgil tulajdona volt. Az apátúrház nagy terjedelmű, hátranyúlik az Apáca-utcáig. A Széchenyi-térre néző szép homlokzata a rokokóstílus alkotása, úgyszintén belse-

jében, az emeleten, stukkóval és festményekkel díszített szép erkélyes nagyterme (most kápolnának használják).

1786. a Bencésrend feloszlásakor a ház állami tulajdonba ment át. A Bencések 1804. az egykori jezsuita kollégiumot és templomot kapták, utána 1814. az apátúrház a Káptalan tulajdona lett. A kapuzat feletti zárt erkély két oldalán, fülkébe helyezve, Szent István és Szent Benedek szobrai állanak; az erkély ablakszárán pedig a felfeszített Krisztus alakja látható. Oromzatán olvasható a „Dominus videt et providet” felírás; alatta van az Isten szeme. Az Apátúr-utcai homlokzatok ablakaiban szép barokk kovacsolt vasrácsok vannak alkalmazva (6 drb), a Szt. László-köz felé pedig, az emeleti ablakokon, kiülő kosarak (9 drb).

Mellette az Apátúr-utca másik sarkán áll az egyszerű, barokk-tagozású mansard-tetős *Zittritsch-ház*, (Széchenyi-tér 4.), melyet tévesen törökháznak neveznek a győriek. A sarkán álló „vastuskó” (a bécsi „Stock im Eisen” példájára) az itteni fűszerkereskedés cégére volt és 1850 körül került ide. A házat (képét l. a címlapon!) 1697. építette Gindi Orbán városbíró.

A *Széchenyi-tér 3. sz. ház* 1850 táján épült Fruhmann, a régi rajziskola tanárának (1839—69.) tervei szerint (aki több más győri házat is tervezett).

A *Széchenyi-tér 1.*, egykor Király-féle házat, a Szt. Szűz és Nepomuki Szt. János 18. szdi szobra díszíti. A mellette nyíló keskeny *Kenyérlköz* még a régi Győr emléke. A tér nyugati oldalán álló házak is (a Kazinczy-utca sarkán álló kivételével) régiek, de homlokzatukat az idők folyamán átalakították.

A Bencés-templom kapujával szemben emelkedik a téren a szép arányú *Mária-oszlop*. Ezt az emlékművet gróf Kolonich Lipót győri püspök 1686. emelte, Budavár visszafoglalása alkalmából. (A bécsújhelyi Máriaoszlop mintájára).

A talapzaton hosszú, chronosticonos latin felirat elmondja, hogy abban az évben (1686), amelyben Lipót seregei Budát a török uralmából visszafoglalták, állíttatta hála-ból, Hermann bádeni érgróf parancsnoksága idején Kolonich Lipót győri püspök. Az emléket kőbalusztrád veszi körül, amelynek sarkain egykor szentek szobrai álltak. A talapzat tömör, négyzetes részének oldalain egy-egy koszorúban Szt. József a gyermek Jézussal, alatta Szt. Rozália a barlangban, Szt. Flórián, Szt. Márton, alatta Kolonich címere és végül Szt. Erzsébet domborműves alakja látható. A sarkokat díszítő mezőket lecsüngő, késő renaissance jellegű gyümölcsökéteg tölti ki. Az oszlop négyzetes talapzatának oldalain pedig az oltári szentség angyalokkal, Szt. Ignác úrmutatóval, Szt. Sebestyén és Nep. Szt. János van ábrázolva. A szélesebb talapzat sarkain (átmenet gyanánt az oszlophoz) Szt. István király, Ker. Szt. János, Pádai Szt. Antal és Ausztria védszentje, Szt. Lipót

Máriaoszlop.

Apátúrak háza.

herceg nagyméretű barokk-szobra áll. A füzéres és angyalfejes magas oszlopon áll Szűz Mária, Magyarország védasszonyának nemesen formált alakja, fején a magyar koronával, jobbában a gyermek Jézus. Az emlékművet 1833. Marschal restaurálta, 1897. pedig Szász Gyula szobrász. A balusztersor sarkain volt szobrok közül kettő (Xavéri Szent Ferenc és Immaculata) Győrött maradt (egyik az Orsolyiták udvarán, a másik a nádorvárosi apácák kertjében), a másik kettő (Szt Rókus és Szt Sebestyén) pedig a sopronmegyei Szárazvám község új templomának homlokzatát díszíti.

A Széchenyi-tér K-i oldalán két utca nyílik, az egyik a Megyeház-, a másik a Rákóczy Ferenc-utca.

A Megyeház-utca átlósan álló erkélyes házaival a régi Győr jellegzetességeit őrzi. Kifelé haladva jobbról (6. sz.) áll a *róm. kath. fiúiskola*, Louis XVI. stílusú homlokzatával. Egykor rajziskola volt. Itt tanított Révay Miklós, a jeles nyelvész, mint rajztanító. Működését bronzemléktábla örökíti meg az épület homlokzatán. (Horváth Adorján műve, 1907.) Eredetileg 1684. épült, nemes ifjak konviktusának. Loggiás udvara ebből az időből származik. Gróf Széchenyi György alapította.

Szemben az 1. számú ház egykor „Curia nobilitatis, 1565.” volt, miként azt a bevéselt felirat hirdeti. Ez a ház egykor Alsóky László deáké, Győr vármegye alispánjéé volt, majd a Lippay, később Gyapay-családé.

A 13. sz. a mai Megyeháza, mely egykor Ferencendi zárda volt.

Itt állott Szt István vértanu temploma. 1614. került a Ferencrendiek tulajdonába. 1786. II. József a rendet feloszlatta. 1826. jutott az épület a vármegye tulajdonába, akkor nyerte mai alakját. Jellegzetes erkélyrácsa (kovácsolt vasból) ebből a korból való.

Szép copf-stílusú rácsot találunk a szemben álló (egykor Springholz) házon is. Rajta I. G. K. R-betűk koronával.

A 20. számú terjedelmes ház jól megőrizte barokk alakját. 1703. már fennállott, 1811. vette meg Józsa József püspöki kormányzó (innen vette nevét: Józsa-ház), akinél Deák Ferenc lakott (1819—21.).

A copf-stílus végéről való az erkély vasrácsa. Hengeres zárt erkélyű homlokzatán, egy fülkében elhelyezett szobornál a gyermek Jézust ábrázolja, amint Szűz Mária és Szt József kézenfogva vezeti (18. szd). Ugy a külső, mint a belső kapuzatot is (amely a lépcsőházba vezet, szép barokk rácskapuval) atlantok ékesítik. A homlokzaton kőtábla emlékezik meg Deák Ferencről és Fejér György (1766—1851) nagyvárad kanonokról, kora legnagyobb történetírójáról, aki Győrött 1818—24. főigazgató volt. Oromzatát is kőcimer és puttóalakok ékesítik.

A 22. sz. ház érdekes barokk-erkélymegoldást mutat.

A Megyeház újabb részéhez csatlakozó romantikus épület (17. sz.) eredetileg *jogakadémia* volt (1892-ben szűnt meg). Itt volt a reáliskola is elhelyezve, majd pedig az állami leányiskola talált benne otthont. Mellette a 19. sz. házon kedves barokk zárt erkélyt láthatunk.

A Megyeház-utca innen egyenes irányban megy tovább.

Párhuzamosan halad vele a Rákóczy Ferenc-utca. Legszébb épülete a régi Városház barokkstílusú épülete (1. sz.) a Széchenyi-térre néző Apátúrház (lásd feljebb) mellett. Toszkánoszlopos kapuja állítólag a régi Dunakapu formáját mutatja. Kapuszárnnyai is a 18. szdból származnak. Erkélyének vasrácsa a barokk-kor szép alkotása. Egyemeletes homlokzatán ugyancsak a barokkstílus gazdag formáit ismerhetjük fel. (Az ablakszemöldökök párkányzata rokondíszítésű az Apátúrházéival, és így valószínű, hogy egyazon mester műve.) Oromzatán Győr város köből faragott címere van elhelyezve.

Az épület a káptalan által 1562. átengedett telken, egy rombadült ház helyén épült. Emeletét 1750 előtt építették és ugyanakkor kapcsolták hozzá a Teleky-utcára néző szárnyat. Ezt az épületet szerepelteti Jókai Mór a „Lőcsei fehérasszony” kivégzési jelenetében. Ujabbban a rendőrség foglalta el.

Szemben van a Magyar ispita (aggménház) kedves kisméretű barokk-templomával (Szt Anna tiszteletére szentelve).

Az épületen emléktábla hirdeti, hogy gróf Széchenyi György győri püspök 1666. alapította. Alapítványainak összege életében 2 1/2 millió forintot

Régi városháza.

tett ki. Emlékét a Széchenyi-tér őrizte meg. Az épület egy része már alapításkor fennállott. Két kis négyszögű udvara loggiás elrendezésével az olasz házak udvarára emlékeztet. Az egyhajós templom a karmelita templommal egyidőben épült (1725 körül). Finom négyzetes tornya a szentély mellett emelkedik.

Az utca másik oldalán öt 18. sz. di egyemeletes ház sorakozik egymás mellé (5—13. sz.) és az utcában tovább haladva, szintén nem egy régi ház ötlük szemünkbe. (A 22. sz. ház empire-kapuzatú Rákóczy-u. 37. számú ház, mai alakjában 1831-ből származik, udvarán pedig egy kamrába vezető szép kökeretes ajtó még a rokokó-stílus formáit mutatja.)

A Rákóczy Ferenc-utca és a Duna közt, azzal párhuzamosan halad Győr két régi utcája, az Apáca-utca és a Bástya-utca. — Az Apáca-utcában találjuk (41. sz.) az *Orsolva-apácák templomát*, zárdáját és iskoláját. Ezt 1726. alapította Neupauer Anna. A harokk belsejű templomnak Dorfmeister Istvántól (1729—97.) származó freskói, ma már csak erősen átfestett állapotban maradtak fenn. Az *Apáca-u. 46.* szintén régi, barokkház.

A keresztben haladó Vörösmarty-utcában áll az egykori *Német ispita* kis templomával. Ezt 1746. épült Haberle Cecilia jóvoltából, hasonló célra, mint a magyar ispita. Helyiségei ma lakásoknak vannak kiadva. Homlokzatát barokk fülkében ülő Madonna-szobor díszíti.

Az *Apáca-utca 9. sz.* egyemeletes lakóház zárt erkélyén az egykori tulajdonos neve olvasható: „Joannes Feiervart 1657.“, ami egyúttal a ház építési idejét is elárulja. Tágas kapuja felett nemesi címer látható, a kapualjban pedig régi kovácsolt vasrács. — Az 5. sz. ház a *Káptalani zenészek háza*. Ezt a telket a káptalan a régi városház telkéért cserébe kapta. Itt építette fel 1775. a kétemeletes házat, melynek egyszerű homlokzatán a rokokó-stílus már a copfstílus nyugodtabb formáival keveredik. Kedves kapuzata figyelemre méltó. Emléktáblájának tanúsága szerint itt lakott Richter Antal székesegyházi karnagy és itt született 1843-ban Richter János, a világhírű karnagy.

A *Bástya-utca* hangulatos kis házaival a régi Győrt idézi emlékezetünkbe. Duna felé eső házsora egykor a folyóval párhuzamosan futó falakra és bástyákra támaszkodott. Az Apátúr-utcával szemben álló tűzörségi épület (11. sz.) a Dunára vezető kaput rejt magában. A Széchenyi-tértől Ny felé a Kazinczy-utca folytatása és a Király-utca a főközlekedés útvonala.

A *Kazinczy-utcában* egyik régi épület a másik mellé sorakozik. A Korona-köz (egykor Szt. Fülöp-köz) sarkán álló (12. számú) szfinxes oromzatú ház egykor a *Magyar Koronához* címzett beszálló vendéglő volt. — A 6. és 8. sz. kétemeletes ház romantikus formáival a szorgalmas Fruhmann tervező kezére vall. A mellette

álló zárt erkélyű, pillaszterekkel tagozott kétemeletes ház (6. sz.) még megőrizte a 18. sz. d. más. feléből származó barokkformáit. — Az utca végét festői képpel zárja le a Karmeliták temploma (lásd a 16. o.).

A párhuzamos Király-utcának a Széchenyi-térre néző sarkán áll Győr egyik szép 18. századi háza (17. sz.). Ez a nagy egyemeletes ház több ház helyén épült. A Széchenyi-térre néző sarok az *Angrani*-, vagy *Angrano-ház* volt.

Apáca-u. 9. sz. ház.

Az Ogaka, Taxoni, Angrano és Peccaria nevű, régi, gazdag olasz családok a 18. sz. d. elején telepedtek le Győrött és mint alchimisták az aranykészítés mesterségével foglalkoztak. Élénk kereskedést is folytattak, ami fokozta gazdagságukat. — A fenti terület 1770. az Angrano család tulajdonából a Langon-család birtoka lett. 1770. Langon Mária 16.500 forintért és 60 körmői aranyért eladta Török kapitánynak, aki még ebben az évben továbbadta Esterházy Gábor grófnak és feleségének, Grassalkovich Klára-

Homlokzatán a gazdag, hermákkal és pütkőkkel díszített erkélyes kapuzat, az átlósan álló zárt sarokerkély és az emeleti fülkéjében elhelyezett művészi Mária koronázási csoport az Esterházyak művészetszeretét hirdeti. Az erkély pompás vasrácsának közepén, két, kardot emelő griff között Esterházy Gábor gróf koronás monogramját láthatjuk. (CGE).

A Király-utcának É-i oldalán két lépcsős köz vezet a Káptalándombra. A 10. szám (a Baross-út sarkán) a Kaneider-féle ház, régen itt állott a Fekete-sas vendégfogadó.

A szemben álló ház (8. sz.) a *Győri Első Takarékpénztár* romantikus stílusú régi épülete. A *takarékpénztárt* 1844. alapították. 1861. két régebbi ház helyén építette mai alakjában Lengerer építőmester 40.000 forintért.

Tovább haladva a *Bárány-szálloda* emléktáblával megjelölt épületét találjuk. Ez már a 19. sz. d. elején kedvelt bálozóhely volt. Egykor a pápai pálosok megszálló háza. Előtte folyt a Rábának egy ága (1271-ig). Mellette áll a *Sarkantyú-köz* sarkán a 3. sz. *Propst-ház*, festői homlokzatával. A szembenálló emeletes épület (4. sz.) történelmileg nevezetes. Ez a *Bezerédy-ház* (egykor Esterházy-palota). Itt szállott meg egy éjjelre (1809. aug. 31.) Napoleon, aki a kismegyeri csata után néhány napi ostrommal Győrt bevette.

Az ostrom alatt égett le a püspöki levéltár, pótolhatatlan kincseivel. Napoleon 300.000 forintnyi sarcot

vetett ki a városra és az ostrom is tetemes károkat okozott.

Erzsébet-téri házak.

c) Erzsébet-tér, Káptalandomb, Püspökvár.

A Kazinczy- és a Király-utca a festői **Erzsébet-tér**be torkollik. A tér szabálytalan területét három oldalról régi épületek, negyedik oldalon pedig a Rába-folyó határolják.

A tér legjelentékenyebb épülete a **Karmelita-templom** és a Rábaszer (most Zechmeister Károly-u.) és a Deák Ferenc-utca közt elhelyezkedő **rendház**. A templom finoman tagozott homlokzatával, a szentély mellett emelkedő barokksisakos tornyával és a rendház nyugodt felületével szép képet nyújt.

A Karmeliták betelepítésére Szelepcsényi primás hagyatékából Kollonich püspök 25.000 forintot adott 1697. Ebből vásárolták a templom helyén állott Perger-házat és ettől délre a katonai építkezési hivatal épületét. Részben ennek felhasználásával épült a rendház 1714 és 1720 között. Ennek befejezése után 1721—25. emelték a barokk stílusú templomot Athanáz testvér rendtag (családi nevén Martin Witner, aki 1666—1732. élt) tervei szerint, a római anyatemplom mintájára. (Az ő munkája a linzi karmelita templom is.) Az eredeti tervrajzot (1722-ből) a rendházban őrzik. A templom alaprajza elliptikus, felette tojásdad kupola, a mellékoltárok részére 4 oldalfülkével. Ezek oltárképeit a nápolyi születésű Martino Altomonte (1657—1745.) kiváló barokk festő festette (1726—27.). A szobrok újakkal lettek felcserélve. A főoltár egykori festménye szintén Altomonte műve volt, ezt azonban feldarabolták, egyes részletei (Immaculata, Szt István és Szt Imre) a kolostor folyosóján láthatók. A főoltár oromzatában Mózeset a csipkebokor előtt ábrázolta a jeles festő. A mai főoltárkép: a Szepőlten fogantatás, Kastner János bécsi festő (szül. 1776.) száraz felfogású műve. A főoltár szobrai (Ker. Szt János, Szt Illés, Szt Elizius és Szt. Adalbert) Franz Richter (szerzetesnevén Domonkos testvér) művei. A mellékoltárok szép színhatású képei balról Nep. Szt János halálát, jobbról Keresztelő Szt János megdicsőülését, a másik kettő Szt Teréz szívsebzését és Szt. József halálát ábrázolja. A templom padsora a barokkfalfaragás jeles példája. A mennyezet mai festményei újabb eredetűek.

A templomhoz csatlakozó belső és külső sekrestye szép, berakott díszű bútorai szintén a 18. szd alkotásai.

A **kolostor** folyosójából nyílik a lorettói kápolna. A kolostorban a vörös márvány lavabó, és a rendház szép barokkfalfaragású könyvtára figyelemreméltó.

A templom homlokzata mellett 1891-ben emelt kis kápolnában helyezték el a **Boldogságos Szűz** (Hab-Mária) kőből faragott, rokokó lendületű, 18. szdi szobrát. Ez a szobormű hosszú ideig a mai Séta-téren állott. 1754. már megvolt. Valószínűleg a scariai születésű és Ausztriában működő Diego Francesco Carlone-nak (1674—1750) a műve.

A legenda szerint Győr városát már-már elnyeléssel fenyegette az árvíz, amikor a Szt Szűz megjelent és visszaparancsolta az áradást medrébe.

Ennek emlékére emelték az Immaculata művészi szobrát, amely a 18. századi művészet jeles alkotása.

Az Erzsébet-tér Kazinczy- és Király-utca közötti részét két régi ház határolja, amelyeket egymástól a keskeny **Szél-utca** (egykor Jacobus-Gasse) választ el. A Király-utca sarkán álló **Ott-ház** magas homlokzatával, barokk díszítésével a régi házak egyik legzebb példája. Az épület Szél-utcai része még a 17. szd-ból való.

Ezt a házat 1604. Altabak János kanonok építette. Később Kapornaki Ferenc tulajdona lett, aki azt 1617. a városnak hagyományozta. 1703. már ismét magántulajdon, ekkor Pitterszky birtokolja; 1750. óta pedig az Ott-családé volt. A ház tetőzete 1929. leégett, azóta stíluszerűen restaurálták (csak oromzatát csúfítja el a ráfestett felirat).

Mellette a **13. sz. ház** szintén a régi idők művészi emléke. Oszlopos kapuzata, copfstílusú vasrácsos erkélye, és magas attikával emelt homlokzata különösen figyelemre méltó. Az épület császári telken épült és egykor szabadon állott. Mai alakja a 18. szd második felében keletkezett. Rajta a rokokóstílus a nyugodtabb hatású copstílus elemeivel egyesül.

A Király-utca másik sarkán álló és az Erzsébet-térre néző kétemeletes ház keletkezési idejét a rajta látható építészeti formák alapján a 17. szd végére tehetjük. A Karmelita-templommal szemben álló

Karmelita templom.

kétemeletes ház (jelenleg Győr város tulajdona) szintén régi idők-ből származik. Sarkán a régi „Wilhelmusgassen“ felírás olvasható.

A tér közepén áll *Kisfaludy Károly költő ércszobra*, melynek a mögötte álló két barokk-kori ház kedvező háttérrel ad. A szobor id. Mátrai Lajos műve (1892). Eredetileg a sétátérén állott, de az új kioszk építésekor onnan eltávolították. A Rába partján a város *időjelzőtoronyoskát* emeltetett, órával.

Az Erzsébet-tér É-i irányú lejtős nyulványán tovább haladva a székesegyházat, püspökvárat és a káptalani házakat magában foglaló **Káptalandombra** jutunk. Ez a közel négyzetes terület, melyet a Király-utca, a Jedlik Ányos-utca és a Rábának könyökbe hajló két ága határol, a város területének legkiemelkedőbb és egyúttal annak legrégebbi része.

A mondott úton felfelé haladva, szemben találjuk a **Püspökvár** kapuját, balról a bástyákon elterülő *püspöki kert* és mellette a *püspöki palotát*. A püspökséget Szt. István alapította és ezt a területet, Győr fellegvárát, jelölte ki a püspökök lakóhelyéül. Ez a hely a későközépkorban vízzel övezett bástyákkal, tornyokkal, kapuval jól meg volt erősítve. Legrégibb része a gót stílus fejlődő korából, a 14. századból fennmaradt *menekülő folyosó*, a kincsek elhelyezésére szolgáló ablaktalan, szép, keresztboltozatos, négyszögű helyiséggel. Ez a folyosó a püspöki palota nyugati szárnyának pincéjéből indul lépcsőzetesen lefelé és a Dunával közlekedő várárokhoz vezetett. Úgy a folyosó, valamint a négyszögű helyiség oldalfalai és boltozatai faragott kövekből épültek. Felső szakasza mellett a török megszállás idején téglából mély kutat építettek. A vár tornyos kapuzata gót stílusú (a 14. szdból), az emeletes *várkápolna*, az egyik támpilléren bevéssett felirat szerint 1487., tehát a művészetkedvelő főpap, Dóczy Orbán püspök idejében épült.

A *Dóczy-kápolna* az emeletes várkápolnák ritka példánya. Sőt nemcsak egy alsó kápolna — a cselédség részére — tartozott hozzá (ma kamrának használják), hanem fölötte a második emeleten is volt egy helyiség, a várkáplán részére. (Jelenleg levéltár.) Ezt a püspöki káplánt Simor János püspök 1858. Lippert József vezetése alatt stílszerűen restauráltatta. Apszisa a 8-szög három oldalával van lezárva. Figyelemre méltó szép bordás-hálós boltozata, mely a gót stílus jellemző alkotása. A kápolna bejárata a püspöki palota I. emeletén van. A kapu tornyát régebben barokkos sisak fődte, mai terraszos alakját a 19. szdban nyerte. Itt a toronyban őrzik az 1809-iki bombázáskor megmaradt részét a levéltárnak.

A vár nem egyszer előkelő vendégeket is látott falai közt. Így a 15. szd első felében huzamosabb ideig itt tartózkodott Albert király özvegye, Erzsébet. A 15. szd vége felé gyakrabban megfordult a várbán Mátyás király és Beatrix királyné. A vár a mohácsi vész után a várkapitányok hatósága alá került. A protestáns Bakics Pál várkapitány (1530—37.) foglalta el. A Káptalandomb már az Árpádházi uralkodóink korában erőd-

ként szerepelt. 1540. tájáig inkább a nyugatról jött támadásokat fogta fel, ezután viszont a török támadások alkalmával használták fel. Ezért már 1537. fokozatosan erősített a várossal együtt. 1554. kő- és téglafalakat építettek. Az építés vezetője Eenigno Ferenc volt. A Káptalandombnak a város felé eső oldalain a védőfalakat akkor bontották le, amikor a várost 1554. szintén kőfalakkal övezték. A várnak a Rába

folyóra néző mai falai és bástyája a 17. szdból származnak. 1664. ugyanis, a kor technikai fejlődésének megfelelően. Montecuccoli Raymond gróf, báró Wilmes ezredes, vezérkari mérnök tervei szerint az erődítményeket átépítette.

A vezérpakitányok majdnem kétszáz évig székelték a püspöki palotában, úgyhogy csak 1745. került vissza a püspök tulajdonába. Az erősen megrongálódott lakóépületet gróf Zichy Ferenc püspök nemcsak megújította, de ki is bővítette. Így címere méltán foglal helyet a kiemelkedő tornyon. Az 1763-iki földrengés ismét sok kárt okozott az épületen. Az 1809. évi francia ostrom is nyomot hagyott rajta. Ekkor Vilt József püspök, majd pedig utóda, Schwarzenberg Ernő herceg állította helyre. A fogadószoba és egy-két vendégszoba szép empire-bútorai ebből az időből származnak.

A stukkomenyezetes, 18. századi pompás lépcsőház minden egyes fordulójánál páros puttókból alkotott szép, kőből faragott szoborcsoportot láthatunk. Ezek egy (eddig ismeretlen) bécsi szobrász

művei és gróf Zichy Ferenc püspök költségén 1745—63. közt készülhettek. Alkotójuk 1750. tájáról való, név nélküli vázlatkönyvében (jelenleg a bécsi Barokk-múzeumban, 50. sz.) két puttócsoporthoz rajza látható. — A püspökvárban a magyar Szt. Korona is néhányszor menedéket talált (1645—47., 1651., 1790. és 1830.).

A külső bejáratától jobbra elhúzódnó kocsisínpén a régi püspökök két díszhintója látható.

A szép fekvésű *várkert*ben Zalka János püspök (1867—1901.) *köszöbrot* állíttatott *Szt. Istvánnak* és *emlékművet* Győr 1598-iki visszafoglalásának és a harcban elesett két győri püspöknek (Gergely és Paksi Balázs.).

A püspökvár udvarából alagútszerű lejárón át lejutunk a még épen álló régi várbástyának egy beugrásába, amelynek lövészéből támadták oldalba a falakat ostromló ellenséget. A győri vár egyébként az olasz várépítési stílusnak nagyszerű példája volt s megmaradt falai nemcsak történetének, hanem az építési stílusának is kifejező emlékeit őrzik.

Dóczy-kápolna.

d) A püspöki székesegyház.

A püspöki palota szomszédságában áll a sok vihart látott **Püspöki székesegyház**, melyen a román stílustól kezdve az empireig majdnem minden stílus képviselve van. A nagyméretű templom Ny—K-i irányban helyezkedik el a Káptalandombon és kiemelkedő tetőzete uralkodik a város felett.

A püspökség alapításával Szt. István bizonyára templomot is épített. A nagyméretű mai templom románkori része a 12. szd végén épülhetett. Háromhajós csarnokelrendezésű templom volt, keleti részén 3 félkörös apszisszal; a főapszist később hatszöges alakban, majd a legújabb restauráláskor ismét félkörösen átépítették. A Pok nemzetségből való Omodé püspök idejében (1254—63.) is dolgoztak rajta. Szentélye alatt egykor altemplom terült el. A román korból való az É-i mellékapszisz (1), az É-i fal egy része és a régi tornyok alapfalai, a Ny-i részen. A gót stílus korában nagylucei Dóczy Orbán püspök (1481—86) átépítette. A boltozat maradványait jól látni a padlástérben és a déli oldal ablakai fölött látható csúcsíveken. A gót lábazat 1499. készült el. (Bevésett évszám a D-i oldalon.) Szép díszre lett a templomnak a Kont nemzetségből származó Héderváry János győri püspök (1386—1416.) által a székesegyház déli oldalán emelt *Szent-háromság-kápolna* (2), melynek zománcos díszű oltárán áll a Nagyváradról Győrbe került Szt. László-hermája, a magyar ötvösség egyik legkiválóbb alkotása. (Lásd 23. o.) A kápolnát (ma Szt. László-kápolna, amelyet Héderváry-kápolnának is neveznek) Simor János püspök 1861. Lippert József vezetése alatt stílszerűen restauráltatta.

A templom a mohácsi vész után osztozott a város viszontagságos sorában. 1529. leégett, a 16. szd közepén a királyi várkapitányok foglalták le. A kápolnát akkor kenyér- és puskaporraktárnak használták. Ebben az időben pusztultak el a templom tornyai (villámcsapás okozta puskaporrobbanás következtében). A négy évig tartó török megszállás idején (1594—98.) lóistállónak használták, É-i hajójában pedig ágyúkat állítottak fel. Csak 1600 táján használ-

hatták ismét egyházi célra. A legszükségesebb javításokat hethesi Pethe Márton (1598—1605.) és Naprághi Demeter püspök (1607—1619.) végeztette el. Ifjabb Draskovich György (1639—45.) püspök Giovanni Rana építőmesterrel átépítette, miáltal az épület régi (román és gót) stílusa megváltozott. Ekkor épült az É-i oldalon az új sekrestye. Az elpusztult tornyok helyett, a mai helyén akkor tornyot emeltek.

A székesegyház nagy jötevője volt gróf Zichy Ferenc püspök (1743—1783.). Az ő nagy áldozatkészsége és művészszeretete hozta létre azt a nagy munkát, mely a mai gazdag templombelsőt eredményezte. Az oldalfalakat és a pilléreket részben valódi, részben műmárvánnyal borították, a boltozatos mennyezeteket pedig *Maulbertsch Antal*nak, (az osztrák Tiepolónak) hatalmas és színgazdag freskói díszítik. (1772—81.). A szentélyt hatalmas diadalív választja el a főhajótól. Rajta Zichy püspök címere alkotja a záradékot. A főhajó mennyezetén (3), hatal-

mas koncepcióban, Jézus mennybemenetele, a szentély fölött pedig a magyar szentek csoportja látható (4). A nagyméretű oszlopos *főoltár* (tervezte Hefele Menyhért) festménye (ugyancsak *Maulbertsch*től) Mária mennybemenetelét ábrázolja (5). A színes márványokkal díszített kupolás tabernakulomot (amely a főoltárkép alsórészét eltakarja), valamint Szt. István és Szt. László kétoldalt álló szobrai Simor János püspök készítette (a 19. szd. más. felében). A szentélyben balra áll a *püspöki trón* gazdag faragású aranyozott copf-stílusú térdeplővel és barokk hímzésű bársony baldachin (a köztudat szerint Mária Terézia koronázására készült és Zichy Ferenc püspök vásárolta). A baldachin felett látható a székesegyház alapítását feltüntető grissaille-festésű falikép Szent István alakjával. Vele szemben a prépostszék felett (sajnos, nagyon megrongált állapotban), hasonló modorban festve az

a jelenet látható, amint Szent László szomjazó seregének vizet fakaszt a sziklából. Ez az egyetlen festmény, amely jelezve volt „Maulbertsch“ nevével. A karszékek a 19. szd. elején nyerték mai alakjukat, a hátfalakat díszítő aranyozott angyalalakok pedig a 18. szd. más. feléből származnak.

Az *oldalhajók* közül az északi (bal) (6) mennyezetén, két ovális mezőben, az angyali üdvözlés és a megdicsőült Krisztus keresztjének diadalát láthatjuk. Gazdag rokokó-díszű oltárán, a főhelyen, diessugaras rokokó ezüstkeretben a vért könnyező Mária képe van elhelyezve (7).

Ezt a festményt Lynch Walter báró, clomforthi püspök Írországból hozta magával, amidőn Cromwell Olivér üldözése elől menekült, és a győri káptalanban szíves fogadtatásra talált. Zichy Ferenc gróf hamvai az oltár előtt vannak eltemetve.

Az északi mellékhajó oldalfalán (két ablak közt) fekete márványkeretbe foglalva, freskó-technikával, az olajfák hegyén lejátszódó, megrázó jelenetet mutatja be *Maulbertsch*. Kisebb oltárai Szent Anna és a 3 királyok tiszteletére vannak szentelve, *Maulbertsch* festményeivel. A déli mellékhajó (8) Szent István vértanu tiszteletére van szentelve. Oszlopos, monumentális

Székesegyház.

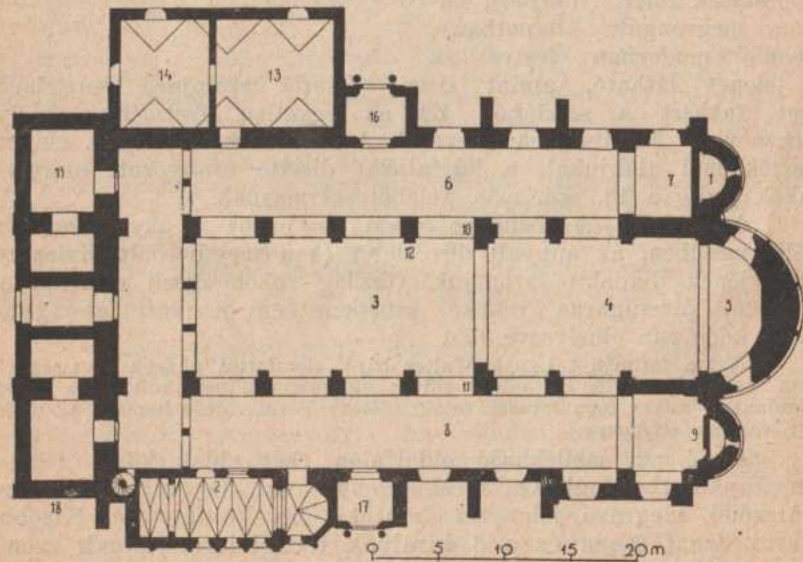
oltárának festményén Szent István vértanu halálát, a szent megkövezését láthatjuk (9). (Ismeretlen festő műve a 18. szd. másfeléből.) Ez az oltár Győr város költségén készült. A mennyezet freskói is Szent István életéből vett jeleneteket mutatnak. Az elsőn Szent István mint szerpap segédkezik az első diakonusok felavatásánál Szent Péter oldalán; a másikon pedig a Szent vitatkozik a zsidó főtanács tagjaival. A jobboldali határfalon, két ablak közt, fekete márványkeretben Krisztus keresztthalálát szemléltethetjük. Alatta pedig a felfüggesztett keretkép Szűz Mária mellképe, köztisztelet tárgya. A déli mellékhajó kissé bővített szakaszában van elhelyezve a copf-stílusú vörösmárvány keresztelomedence, fából faragott födelén Krisztus keresztelése, két aranyozott kisméretű alakkal.

A mellékhajó oltárai: Szt. József-oltár festménye Dobiaschofsky F.-től (1862.) és Pieta-oltár (Maulbertsch festményével.)

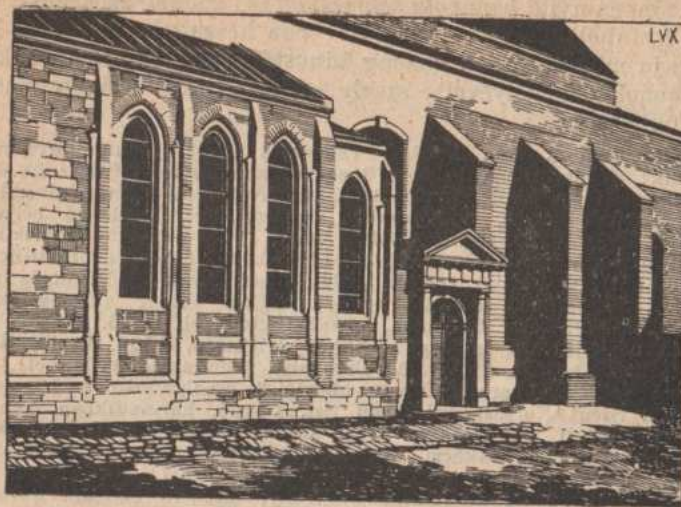
A mellékhajó padozatába a 16—17. századi győri püspökök címeres sírkövei vannak beillesztve.

A szentély két első pillérén egy-egy nagy művészi értékű *olom domborműves* *oltár vonja magára figyelmünket.

A baloldali oltáron (10) magyar nemesektől környezve Szent István felajánlja a magyar koronát Máriának; alsó részén Schmid Gábor őrkanonok címere és felette szép feszület. A jobboldalin (11) azt a jelenetet látjuk, amikor Szent László király megjelenik Szt István nagyváradi sírjánál, hogy azt felbontsa. Az előtérben áll egy munkás csákánnyal és vésővel, egy anya gyermekével a földön ül, a háttérben a főurak és püspökök,

A székesegyház alaprajza.

Szent László- vagy Héderváry-kápolna.

fent felhők közt lebegő angyal karjain a Szent Jobbal, célozván arra, hogy mi a célja a sír felbontásának. Ezt az oltárt jelezte mestere: „*Molinarolo, detto Müller fecit et invenit*“. Molinarolo a Pozsonyban működő Donner Rafael György tanítványa volt és a két oltárt 1760—70 közt készíthette.

Az egyszerű, de nemes ízlésű *szószék* lépcsőzetét rózsacsokorral díszített copf-stílusú kovácsoltvas rácsajtó zárja el (12).

A déli mellékhajóból alacsony ajtó vezet a már említett Héderváry kápolnába (2) (15. szd. eleje), üvegfestményei (Dobiaschofsky rajzai nyomán a soproni Wilfing munkái 1860-ból): Szt. Istvánt, Szent Lászlót, Szt. Erzsébetet és Szt. Imrét ábrázolják. Zománcos képekkel díszített főoltárán üvegszekerényben áll a székesegyház legnagyobb kincese és a magyar ötvösség legkiválóbb alkotása ***Szt. László hermája* (fejereklyetartója).

Aranyozott ezüst, sodronyzománcdíszsel. A király jellegzetes fejét dús, stilizált haj övezi. Bajusza és szakála hasonlóan stilizált. Nézése merev. A váll felületét négyzetes mezőkbe foglalt, szederjes alapú, kék-sárga rozetták díszítik. A mell közepén beágyazott zománcos országcímer látható. Fejét egykoru leveles korona ékesíti, rajta későbbi, renaissance díszek 1600 tájáról. Ez a herma egykor a nagyváradi székesegyház tulajdona volt. A török időkben megszerezte Naprághi Demeter későbbi győri püspök és a székesegyháznak adományozta. A mű 1405 táján készült. Nyakába gót-kori aranyozott ezüst kürt van akasztva.

A székesegyház karzatán álló *orgona* a 18. szd. második feléből való. A karzat alatt az északi mellékhajóból nyílik a *sekrestye* (13). Mindjárt bejáratánál feltűnik egy fakeretes *önmosdó* (lavabó) a 17. szdból, melynek anyagát Draskovich György bíbornok († 1587.) ónkoporsója szolgáltatta. A sekrestye asztala is a 17. szdból származik.

Az innen nyíló *kanonoki sekrestye* (14) gazdag szekrényei és oltára (tölgyfából) Mária Terézia korában készültek. Az egyik szekrény ajtaja mögött van a gazdag *kincstár* (megtekinthető a kincstáros-kanonok engedélyével), amely az esztergomi után a második helyet foglalja el.

Különösen a szép kelyhek változatos példáit tanulmányozhatjuk. Van köztük: 8 gót stílusú kehely (3 sodronyománcos, 2 filigrános díszű) 5 renaissance (egy bécsi munka 1522-ből, Kelemen, Szent-adalberti prépostsági kanonok kelyhe, a legkorábbi, ismert bécsi hitelesítő bélyeggel; egy győri ötvös (Pereszleghy János műve 1637-ből), 5 barokk-kehely (1 trébelt díszű, augsburgi mű 1685—1700 közti időből, 1 ezüstfiligrános bécsi, 1703-ból), 2 rokokó (egyik Liebl József kiváló győri ötvös műve, 1768-ból, 3 copf-stílusú (köztük egyik Fengler József püspök kelyhe, győri munka, 1792-ből), 1 patena, püspöki címerrel, a 16. szdból, 5 úrmutató (a németjárnfalvi gazdag késő gót úrmutató, 1500. körül, Keresztély Ágost szász herceg, győri püspök arany úrmutatója 1701-ből). — 2 oltárkereszt (egyiken korall Krisztus-alak), 3 ereklyetartó a 18. szd-ból (egyikben a Szent Kereszt, másokban Szt. László, harmadikban Nep. Szt. János ereklyéje), 3 kis olajtartó ezüst kanna, Draskovits György püspök betűvel 1584-ből, II. Rákóczi Ferenc ezüstkötésű francia imakönyve, a 17. szdból; a Mária kegykép verejtékes kendője (1697), Hügl I. G. győri ötvös copf stílusú ezüst keretében, 1797-ből; olaj- és balsam keverésére szolgáló kis ezüst tálcá, a 18. szd elejéről; 3 góttípusú szarú olajtartó Anders bécsi ezüstműves munkái a 19. szd más. feléből; 1 elefántcsont relief (diptichon fele) korai góttípusban Szűz Mária megdicsőülésének három jelenetével (Temetése, menybemenetele, égi koronázása), francia munka, a 14. szdból és egy kerek ereklyetartó-ládika elefántcsontból, aranyozott rézveretekkel a 14. szdból. — Keresztély Ágost nagyértékű smaragd melleszertje és gyűrűje.

A *miseruhák* közül megemlítendő a flórenci, kék alapu bársonybrotkából készült Corvin-kazula, Mátyás király ajándéka, himzett címerével (1472.); a virágmustrás (újabb) vörös selyemdamasztra applikált, arany-ezüst himzésű miseruha, Guraby Mátyás címerével, a 17. szd más. feléből; két művészi himzésű miseruha 1774-ből (egyik Mária Terézia ajándéka gróf Zichy Ferenc püspöknek), a kék atlasz alapon színes magyar motívumokkal himzett és színes velencei bársonybetétekkel díszített dalmatika, a 17. szdból és az ország legszebb püspöksüvege, melyet renaissance-rajzú gyöngyhímzés és drágakövek díszítenek, lecsüngő két szalagján Abstenius Bornemissza Pál püspök címere, az 1550. évszámmal.

A kincstár anyagához sorozhatjuk még Pethe Mártonnak 1604. Augsburgban készült hatalmas ezüst-keresztjét, Guraby Mátyás ezüst kézmosókészletét a 17. szd. végéről és az ezüsből készült gazdag, ú. n. Zichy-garnitúrát (6 nagy oltárgyertyatartó, egy hatalmas öröklámpás, 3 kánontábla, feszület, 2 misekanna, füstölő, szenteltvíztartó, 3 gyertyatartó és tálcá.)

A székesegyház nyugati végén a gyóntatószobából lépcső vezet a torony melletti helyiségbe (15). Itt őrzik Pázmándi Horváth Endre egyszerű *asztalát*, amelyen „Árpád” című hősköltményét írta, a káptalan országos *levéltárát*. Itt volt látható a káptalan legértékesebb műkinéze, a Naprághi Demeter püspök (1607—19.) által vásárolt *brüsszeli gobelin*, a 16. szd elejéről, mely Jézus születését ábrázolja. Ezt a faliszőnyeget a budai várépítő alpból 100.000 koronáért Ferenc József királynak vásárolták meg, aki azt később a budapesti Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta. Ez összeget a káptalan a székesegyház restaurálására fordította.

A székesegyház északi és déli oldalán kivezető klasszicizáló vörös márványoszlopos *kapuzat* (16) (17) vasrácsaiban, a székesegyház belsejét újjáalkotó gróf Zichy Ferenc püspöknek monogrammját alkalmazták, jelölve annak, hogy e kapuzatok is az áldozatkész püspök költségén, a munkálatok befejezése (1774.) alkalmával készültek. Ebből az időből való a nyugati *torony* is.

A székesegyház egyszerű tagozású empírstílusú, széles *nyugati homlokzata* az oszlopos kapuzat felett látható felirat tanúsága szerint 1823. készült. A templom külsejét (a főhomlokzat kivételével) 1912—14. közti időben Csányi Károly vezetése alatt stíluszerűen restaurálták. A nyugati rész déli oldalán helyezték el Horváth Adorján győri szobrásznak a 19. gyalogezred *hősi halottainak emléket* megörökítő művét (1926) (18).

A székesegyház déli oldalán elterülő térségen (az egykori temető helyén, melyet Zichy Ferenc püspök a 18. szd második felében felásatott), az oldalkapuzattal szemben emelkedik, háromszöges talapzaton, a kőből faragott rokokóstílusú *Szent Mihály-szobor*. Felirata „Quis ut Deus, 1764.”

A szobor mögött van a püspöki *jószágkormányzó lakása*, amelyben a püspökök laktak addig az ideig, amíg a várparancsnokok a püspöki palotát lefoglalták.

Keskeny utca vezet erről a térről a szemben álló egykori nagyszeminárium kétemeletes épületéhez. Ez ma az *egyházmegyei könyvtárat*, az egyházmegyei gyűjteményt és teológiai tanárok lakásait foglalja magába.

Eredetileg Dallos és Széchenyi György püspökök építették, gróf Linzendorf Fülöp győri püspök második emeletet emelt rá. Az 1763-iki földrengés után Zichy Ferenc megnagyobbította, a 19. szd 70-es éveiben pedig Zalka János püspök a könyvtárszárnyat mai alakjában hozta létre. Papnevelő intézetül 1910-ig szolgált. Három szép kőcímerét, a homlokzat kárára, legutóbb oltárvoltatták.

ben pedig Zalka János püspök a könyvtárszárnyat mai alakjában hozta létre. Papnevelő intézetül 1910-ig szolgált. Három szép kőcímerét, a homlokzat kárára, legutóbb oltárvoltatták.

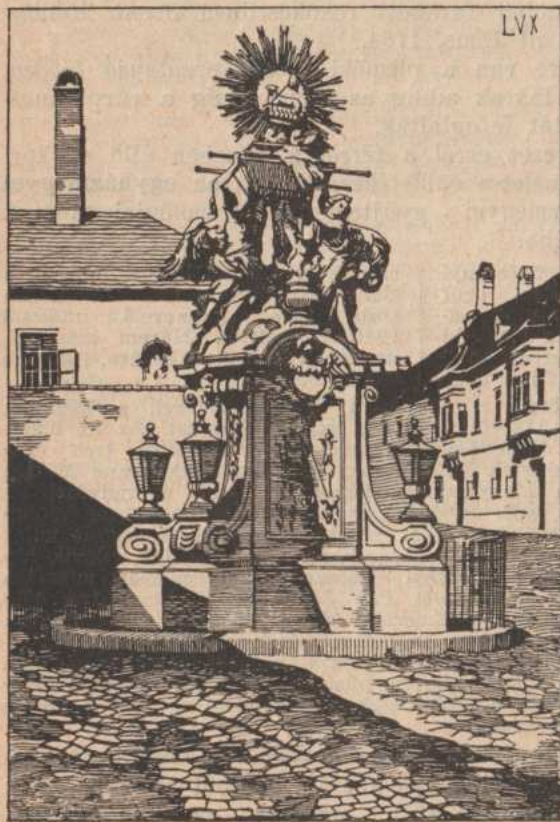
A könyvtárban őrzik a nagybecsű Hartlieb-kodexet, a káptalan számadáskönyvét, amely 1313-tól sorol fel értékes adatokat. Az itt őrzött Corvin-codexet („Blondi Forojuliensis Romae instauratae libris tres” címmel) 1467. írták és díszítették Firenzében és megtaláljuk benne Mátyás király címerét. Itt van Magyarország legnagyobb írott és művészi képekkel díszített könyve, a *győri antifonáre*, hatalmas, góttípusú bronzveretes kötésben, amelyen, a többi közt, Szent László középkori, elpusztult nagyváradi lovasszobrának domborműves ábrázolását is megtaláljuk. Egyik legszebb könyve a könyvtárnak Perényi Ferenc váradi püspök missaléja 1522-ből. Ezt az esztergomi missalét Pap János budai könyvtáros költségén, pergamentre nyomtatták Emericus Spira velencei nyomdájában 1498-ban. Több lapját renaissance festmények és a mohácsi csatában elesett Perényi püspök címere díszíti. A könyv későbbi tulajdonosa Oláh Miklós esztergomi érsek, Pethe Márton püspök, végül Naprághi Demeter püspök volt. Itt találjuk még a Győr visszavétele alkalmával (1598) felrobantott *Fehérvári kapu* maradványait.

A Káptalandombról, a székesegyházról a Jedlik Ányos-utca felé haladva, balról még egy-két 17. szd-ból származó ház áll (így pl. a Káptalandomb 15.), amelyek azonban a copfstílus idején a 18. szd második felében nyerték mai homlokzatukat. Mögöttük a Duna partján emelkedik a román stílusban

(Aigner István által) tervezett új *papnöveldé* (1909—10.), amely — sajnos — nagyon megzavarta a Káptalándomb festői összhangját.

A *Jedlik Ányos-utca* végén állt az egykori *Dunakapu*, ma csak egy emléktábla (8. sz. házon) és a bencés-múzeumban őrzött vaskakas őrzi emlékét. Innen vezet az 1928. épült magas íves *Dunahíd* Révfaluba (lásd 31. old.). Ide, a Jedlik Ányos-utca torkollik a Bástya-utca. A Dunaparton a régi bástya (*Zántó-bástya*) egy-két romladozó falát és kazamatáját láthatjuk.

A Jedlik Ányos-utca és Apáca-utca sarkán áll a 17. századi építéset festői emléke, a magas oromzatú *Kreszta-ház*. A mellette elhúzódnó rövid *Káposztás-köz* 3. sz. háza nemesi lakóház volt a 18. szdban; még meglévő kapuszárnya is ebből az időből származik. A Kreszta-ház másik oldalán, a Káptalándomb tövében, elterülő kis téren áll Magyarország legszebb barokk-kori emléke, az 1731. emelt *Frigyládaszobor*.

Frigyláda-szobor.

Az oltári szent-ségen 1729. esett sérelem kiengesztelésére emeltette III. Károly király. Alkotója mindezt ideig ismeretlen. (Csak a frigyláda alatti felhőkön olvasható bevése ez a néhány betű: STERF, mely bizonyára a művész nevének maradványa s így nem lehet azonos a Bécsben működő Giulianival, amint azt eddig feltételezték.) Lámpások volutákkal díszített négyszögű talapzatán a kálvária jelenetét láthatjuk, mozgalmas domborműben, fent pedig két lebegő angyal tartja az aranyozott bádognál készült frigyládát. E felett az Isten Báránya díszsugaraktól övezve.

A Jedlik Ányos-utcán haladva a Széchenyi-tér felé, a 9. sz. háznak 17. századi erkélyén és címeres kapuzatán akad meg szemünk. (Felirata Ferdinand Mas-sy, 1692.)

Innen jobbra elágazó, keskeny *Kovács Pál-utca* (egykor Nicodém-köz, később Tejfeles-köz) vezet a Király-utca felé. Az utca elején áll a romantikus stílusú, aranyhajós-cégéres épület, a másik végén pedig az „Arany oroszlán”. Az 5. sz. házban lakott Dr. Kovács Pál, a 48-as időkben a „Hazánk” című lap egykori főszerkesztője.

e) Bisinger-sétány, Vilmos császár-út, Eötvös-tér.

Visszatérve a Baross-út elejére, onnan K-re a Vilmos császár-út mentén húzódik a *Bisinger-sétány*, annak K-i végén pedig a régi temető terül el. A Vilmos császár-úton emelkedik a *pénzügyi palota*.

A régi (ma már használaton kívüli) temetőben nem egy győri jelesünk alussa örök álmát, azonkívül több 18—19. századi szép síremléket is találunk. A temető hátsó részében kápolnaszerű építményben, Krisztust a keresztfán ábrázoló szép szobormű a 18. szdból származik, a kereszttövén látható Magdolnával együtt; míg Mária és János nemesen mintázott alakja 1862. készült.

A Bisinger-sétány és a régi temető között indul ki a Belvárosba vezető *Gárdonyi Géza-utca*, melynek elején, a pénzügyi palotával szemben, a városi *fiú kereskedelmi iskolát* (tervezte Csányi Károly) találjuk; az utca a tágas *Batthyány-térre* (régiben Szedreskert) vezet, melyet kedves facsoportok díszítenek.

A Vilmos császár-út Ny-i része a Gróf Tisza István-térről (a városházától) indul el. Még a Tisza István-térre néz a *királyi tábla* francia renaissance homlokzatú, egyébként egyszerű épülete. E mögött terül el a *Honvédliget*, a közepén a 48-as *szabadság-emlékkel* (tervezte Csányi Károly, 1902.).

A Honvéd-liget terén áll az állami *főreáliskola*. E mögötti négyszögterületet a *Törvénytér* épülete és a hozzátartozó fogház foglalja el, majd az *Eötvös-téri park* következik, amelyben *Karácson Imréné*-nek, a török nyelv tudósának emeltek emléket. Ny felé a teret a *leányliceum* széleshomlokzatú épülete zárja le (terv. Lechner Jenő építész), É-on pedig a Pártos Jenő által tervezett *fa- és fémipari szakiskola*, egyszerű téglahomlokzatával. A mellette lévő sarkon emelkedik a *kereskedelmi és iparkamara székháza*.

Az Eötvös-térről egyoldalon álló házsorával a *Munkácsy-utca* (benne a *Tűzország* épülete) vezet a Rába folyó partjára az Ujvárosba vivő *Hosszú-híd*hoz, az egykori Rábaszer (ma *Zechmeister Károly-utca*) pedig vissza, az Erzsébet-térre.

f) Radó-tér, Ujváros, Győrsziget.

Az Erzsébet-térről a már említett vashídon jutunk át a Rába folyó két ágával közrefogott *Radó-térre*. Árnyas fáival ez a győriek kedvelt sétahelye. (Innen szép képet nyújt a Püspökvár.). A téren keresztben átvetető út két oldalán emelkedik a régi empire-stílusban (1830. táján) készült (ma bezártan álló) *színház* (a

esonka ország területén a legrégebbi színházépület), mellette a *Park-vendéglő*, szemben pedig a *Kioszk épülete*. Ebben van a győriek kedvelt kávéháza, emeletén pedig a győri *kaszinó*. A Radó-sétány felső (déli) végén *emléktábla* hirdeti a Rába-szabályozás befejezését. Alsó (északi) végéről gyaloghíd vezet a nemrég szabályozott *Cziráký-térre*, melyen magas *obeliszket* emeltek Cziráký Béla gróf, a Rábaszabályozó-társulat elnökének emlékére. Ennek tengelyében épült 1931-ben a sportszerű *uszoda és strandfürdő*, Hajós Alfréd tervei szerint, Farkas Imre műszaki tanácsos és Kovács István főmérnök közreműködésével.

Az 5.7 ha. területen épült versenyszoda az újszerű formák és színharmóniák pompás létesítménye a mosoni Duna és a Rába összefolyásának szögletében. Az úszómedence 50 m. hosszú és 18 m. széles; folytatásában nyert elhelyezést a gyermekklubickoló-medence. A medencét napozóterasz és homokstrand veszi körül. A nagy medence két oldalán elhelyezett háromszoros lépcsőzetten ezer ülőhely van biztosítva a nézők részére, de póttribünökkel a nézők száma 3000-re növelhető. A mosoni Dunából bevezetett víz tisztítása homokkal és kavicsal telt gyorszűrőn át, klórozás igénybevételével történik. A sétányról vezető hídon át jut a közönség a két nem szerint tagozódott fürdőépületbe, melynek földszintjén 432 szekrényöltöző és 6 vetkőzőkabin, emeletén 232 szekrényöltöző, a kabinteremben 172, továbbá 48 kabinöltöző van elhelyezve. Nagy forgalom idején 1500—1800 fürdőző veheti igénybe az öltözőhelyiségeket.

A Radó-térről tovább haladva, a második Rába-hídon át *Ujvárosba* (II. kerület) jutunk. Ennek balra nyíló főutcája *Kossuth Lajosról* nyerte nevét és végighúzódik a városrész közepén. Balra, épületektől körülvéve, emelkedik az *Ág. evang. templom*, teremszerű, karzatos helyisége 1784—85. épült, copf-stílusban. (Oltárképe Orlay Petrics Soma műve.). Az ajtó feletti latin felirat II. Józsefet dicsőíti.

Kegyszerei közt egy áldoztató-kehely 1684.-ből, egy boroskupa 1625.-ből, egy kerek ostyatartó 1691.-ből, néhány ezüst oltárgyertyatartó és több szép hímzett kendő érdemel említést. A templomhoz tartozó ház utcai homlokzatán emléktábla hirdeti, hogy itt tanított Kis János 1791.-ben.

A Kossuth Lajos-utcán tovább haladva, balról a neolog. *iszr. imaházat* találjuk. Kupolás, széphanású épületét Benkó Károly tervei szerint romantikus stílusban, 1868. építették. A templomot 1927. kibővítették, ami által egységes hatása megváltozott. A mögötte lévő Petőfi-téren állott a Nádor-szálló. Ennek helyén épült izléses, modern stílusban az új *Iparostanonciskola* (homlokzatán az építető Győr város címere). Ezután következik az egytornyú *ref. templom*, mely 1906. Csányi Károly tervei alapján épült.

Kegyszerei közt figyelemreméltó egy gótikus kehely a 15. szdből, egy úrvacsora-pohár 1662-ből („az nagy-győri Ecclesiának Körösi Hajnal Samuel“), egy 1717-ből és egy 1726-ből származó úrasztali tányér, két boroskorsó, egy keresztelőlát és több szép úrasztali kendő.

A Kossuth Lajos-utcán tovább menve (13. sz.) a baloldalon láthatjuk a Dr. Muhlarz és neje által 1753. alapított egykori kórházépületet. Az utca másik oldalán áll az 1843. épült egyhajós *József-templom* (helyesebben *Salvator plébánia-templom*), melyet

egy-egy adatok szerint a győri rajziskola szorgalmas tanára, Fruhmann tervezett.

1705. a mai templom helyén az evangélikusok templomot építettek. Ezt 1745. elvették tőlük, s ekkor gr. Zichy püspök Szt. József tiszteletére szentelte fel. Az ezen helyen épült mai (Salvator) templom

É-i falában még a 18. szd emléke Guillaume de Sauerlatte ezredes (1685—1738.) latin és francia felírási sírköve. A nép ma is a régi templom nevét használja.

A Kossuth Lajos-utcával párhuzamosan haladó egykori *Rác-* (ma Bálint Mihály-) *utca* volt a betelepített rácok első lakóhelye (1575. óta). Barokk *templomuk* 1727. épült (Bálint Mihály-u. 54. sz.). Faragott díszű kapuja fölötti Szt. Miklós-domborművet a világháború alatt Komáromba vitték. A templom belseje még megőrizte gazdag, 18. századi jellegét. A bejárat mellett régi sírköveket láthatunk. Ma már alig 12 görögkeleti család él Győrött és évenként csak 2—3-szor van itt istentisztelet. Régebben számos kereskedő került ki közülök.

A Rába-töltés mellett van (a ma szünetelő) *csipkegyár* és kijebb a *selyemfonóda*, ezen kívül pedig az *újvárosi temető*.

Újváros külső területének egy részében az ú. n. „*szekeres gazdák*“ laknak. Ez a megnevezés annak a forgalomnak az emléke, amely egykor Bécs—Budapest közt bonyolódott le. (Lásd: Szamota István: „Régi utazások Magyarországon“ című könyvét.). Más részét viszont *Oigánylapos*-nak hívják. Ennek lakói régebben kovácsok és teknőfaragók voltak, ma inkább zenészek és lócsiszárok.

Újváros területét Györgyszigettől egykor elválasztó Rábeafolyó medrét betöltötték és helyét a *Bercsényi-liget* foglalja el. Így utánan most *Győrsziget* (a város V. kerülete) híd nélkül közelíthető meg, legjobban úgy, hogy a második Radó-téri hídtól, a Kossuth Lajos-utca elején jobbra térve a Híd-utcán át közelítjük meg. Területe királyi birtok volt 1271-ig. 1570-ben Salm Egon főkapitány jobbágycsoportot telepít ide. Ezt a városrészt 1904-ben csatolták a városhoz. Talaja aránylag alacsony és így állandó árvízveszély fenyegette. Ez okból vezették el 1907-ben a Rábeát új medrén, a Tákón keresztül, közvetlenül a Dunába.

A rövid Híd-utcától jobbra van az *orthodox iszr. templom*. Balra a *Klétzár-utca* a *Simon-térre* vezet. Itt van a Simor János püspök által 1862. alapított *Szt. Vince leányainak zárdája*, iskolája és hajdani kórháza. A tér K-i oldalán áll a *plébánia templom*. A *Gőzmalom-utca* vezet a mosonyi Dunaág mellett a *Gőzmalom-téren* elhelyezett, és nemzetközi viszonylatban is jól ismert *Koestlin-féle* keksz- és cukorkagyárhoz. — Az új Rábea-meder partján fekszik az *Iszr. temető*, ennek közelében a *Róm. kath. temető*, mögöttük pedig a *Komló-* és a *Wenzl-kert*. Itt van még a *Kohn-féle olajgyár* és a *Schmid-cukorkagyár*.

A közeli *Tákó* rétségein a természetkedvelő kiránduló nem egy ritkábban látható madárfajt figyelhet meg.

g) Nádorváros, Szabadhegy.

Visszatérve a Baross-út elejére, ennek a folytatásában, a már említett *Baross-hídon* átkelve *Nádorvárosba* (III. kerület), Győr legrégebbi külvárosába jutunk. Már az Árpádok korában

szerepel. 1848-ig „Puszta Majorok” (Alodia ante Portam Albensem) volt a neve. Mai nevét István főherceg nádor 1848-iki látogatása emlékére adta a város. Két fő közlekedési útja van, az egyik az egykori *Hosszu-utca* (ma *Wennesz Jenő-út*, Győr város polgármestere volt 1908—1913.), a másik a *Kálvária-utca*. A két út közti terület fejlődött a legjobban az újabb időben.

A *Wennesz Jenő-út* a Baross-hídtól balra kezdődik. Az út derekán van jobbról a *Jankovich-malom*, balról pedig a *Back-malom* és a *Benes-féle* cipőkrémgyár, utána az *Erzsébet-liget* következik (mellette a Sportpálya), majd pedig jobbról a nagyterjedelmű új köztemető.

Az említett másik főút a széles és barátságos *Kálvária-utca*. Ez régebben átjáróval közlekedett, a vasútvonalon keresztül, a belvárossal; ma az út kezdetén csak lépcsős gyaloghíd taláunk. Nevét az úttest jobboldalán sorakozó Kálvária-stációktól nyerte. Balról az egyik lakóház udvarán 18. szdi kis kupolás *kerti pavillon* áll, mennyezetének szép freskóképe Jupitert, felhők közt ábrázolja (Kledorffer műve, ma Lakatos építőmester tulajdona). Néhány házzal kijebb emelkedik az egykori *kamillanus zárda és templom* (ma *plébániatemplom* és paplak).

Dilt úrnő 1761. 6000 forintot hagyományozott a templom építésére; ugyanez évben telepedtek le Győrött a kamillánusok (akik főleg betegápolással foglalkoztak). Ők vették át a hagyatékot. A templom 1764—70. között épült, a főoltárképet pedig Antonius Capacci Florentinus festette 1780. (A győri városi könyvtárban található Rajnis József: „Magyar Vergilius”-ában, 12

rézmetsetű kép származik tőle.). Az oltárt magát Michael Vogler és a tiroli (Vallbachi) Filip Rostner készítette 1772. A torony felső részét 1835. és 1839. építették fel. II. József a rendet 1782. feloszlatta és az épületeket Győr városának adta át plébánia céljaira. A templomot 1865. és 1912. restaurálták. (Ekkor készültek a mai mennyezetképek is. Ezek Pauly Erik művei.)

Az utca jobboldalán áll a *Leányárvaház* (1888.) a Megváltóhoz címzett nővérek felügyelete alatt. Az út végén jobbról van a *Kálvária-domb*.

Közel a Rába partjához az itt emelkedő dombon épült, a 12—13. szdban a Szt. Adalbert-ről nevezett prépostság temploma és székháza. A 16. szd közepén, a török portyázások idején, a prépostság elpusztult. A 17. szdban ezen a dombon állította fel a bitófát a katonai hatóság. A jezsuiták vezetése alatt álló Agonia-társulat, a 18. szd elején gróf Heister Sigbert városparancsnok hathatós támogatásával megszüntette a vesztőhelyet és kálváriát épített ezen a dombon. A karmelita Athanáz-testvér (máskép Martin Witner) készítette el a kálvária tervét. 1714. tette le a Szt. Dizmás (a jobb lator) — ma a *Fájdalmas Szűz-kápolnájának* alapkövét gróf Heister Sigbert és felesége

Kalzianer Jozefa Alojzia. A területet Nagy Mihály Szt. Adalberti prépost engedte át. Mellette áll a *Szt. Sír-kápolna*. 1725-ben a kálvária hegy alá a keresztről való levétel kápolnáját építtette az Agonia-társulat. A tulajdonképpeni kálvária kiemelkedő dombjára széles kölépcső vezet, fent áll a felfeszített Krisztus és a két lator keresztje, lábainál a Szűz Anya, János, Mária Magdolna és három angyal kőből faragott barokk szobra. 1722. készült el, a Kálvária-utca mentén sorakozó kis kápolnáknak a 7 stáció, melyek Jézus szenvedéseinek jeleneteit ábrázolják, élénk mozdulatú színezett fecsportokban. Ezek ismeretlen győri szobrász művei, aki munkájáért 112 forintot kapott. A közreműködött

két győri festő közül az egyiket Ferenc, a másikat Kázler Frigyes néven említik az okmányok. A stációkat 1809. és utoljára 1930. restau-

rálták (legutóbb Schönbauer Mihály iparművész), Winkler Mihály nádorvárosi plébános buzgólkodásából.

Balról rövid út vezet a *Győr—Sopron—Ebenfurti vasút teherpályaudvarához*.

A két főút közötti területen áll, a Szentháromság-utcában (négy utca által határolt területen) a Dunántúl egyik legjelentékenyebb kórháza, a *Szt Háromság-kórház*. Régebbi házcsoportját Dr. Petz Lajos igazgató vezetése alatt, Hübnér Jenő építész (a városház alkotója) tervezte 1895-ben. Azóta, különösen 1922. jelentékenyen bővült (új belgyógyászati és elme-osztállal). Ma 700 ágygal rendelkezik. Igazgatója Dr. Petz Aladár.

Nádorváros külső szélén vannak a *Sertésszállások*.

A nádorvárosi *Wennesz Jenő-utca* folytatásán a Veszprémi-úton tovább haladva, a szombathelyi vasútvonal *Győr—Szabadhegy* állomásához és innen Győr legtávolabbi külvárosához, *Szabadhegyre* jutunk (IV. ker.). Ez Árpádkori telep és a 13. szdban még királyi vincellérek laktak itt. Később a győri püspökség tulajdona. Régi neve *Szentmihály*, később *Szabadi*, majd a 17. szd óta Szabadhegy. Egyszerű *plébánia temploma* az 1900-as évek elején épült. Az egykori község határában Börzsönyi Arnold bencés tanár nagyszámú avar sírja lett. (A leletek a Bencés-múzeumban láthatók.)

h) Révfülu, Gyárváros.

A Jedlik Ányos-utca tengelyében az új vashíd vezet *Révfülu*ba (V. kerület). A hídon áthaladva balról áll a *Győri Torna és Evezősegylet* modern klubháza. A *Rónay Jácint-utca*ban láthatjuk (jobbról) az *elemi népiskolát*. A Györszigetből átvezető fahíd folytatása a *Viczay-Héderváry-út*. Ennek mentén szép kis *nyolcszögű kápolnát* taláunk, a 18. szdból, egykorú rácsajtóval. A Dunára néző *Kálóczy-téren* áll a révfülusi *plébánia-templom*. A Viczay-Héderváry-út vezet az 1904. emelt *víztoronyhoz*. Ez a vízmű, a budapesti példájára, szűrt dunavízzel látja el Győr városát és évente kb. hárommillió köbméter vizet szolgáltat. A víztoronytól balra, egy mellékutcán át jutunk a 18. szdi (ma elhanyagolt) *Torkos kastélyhoz*. A Viczay-Héderváry-út folytatása a Hédervárra vezető országút.

Győr legújabb külvárosa a város keleti részén elterülő *Gyárváros* (VI. kerület). Rendeltetését neve is elárulja. A *Budai-út* elején áll a régebbi *víztorony*, tovább a *Magyar Vagón és Gépgyár* (Győr legjelentékenyebb vállalata), a *városi gázgyár*, végül az élénk forgalmú *Szeszgyár* következik. Szemben a gyárral terül el az új vásártér. A vásártérhez csatlakoznak azután egyéb gyárak és telepek. (A Győri Textilművek Pamutszövőgyára, a modern Közvágóhíd, Taussig lenszövőgyár, Tűzhelygyár, Vegyigyár, Szabó Samu lakatosárugyár, Meller olajgyár, Furtenbach lakkgyár, Nádgyár, Schnábel szövőgyár és a Faárugyár). A leg-

Részlet a Püspökvár tornyával.

szélső és egyúttal a legnagyobb a *Győri Ipartelepek* szép épületcsoportja, amely eredetileg ágyúgyár céljaira épült a világháború alatt, de teljes belső berendezése az 1919. oláh megszállás rablásának esett áldozatul. Ma különféle gyárak és ipartelepek helyezkedtek el benne. Innen északra kerül el a modern *munkástelep*. A közepén fekvő *Mátyás király-térre* néz az új, 1929. Árkay Aladár tervei nyomán épült szép *plébánia-templom*, teljesen modern elgondolású érdekes belsejével. Hangulatos üvegfestményei Árkay Tessza rajzai alapján készültek.

A vasútvonaltól délre is találunk gyárépületeket, ilyen a *Gráb-féle lenszövő- és linoleumgyár* és a *Győri lakkgyár*. Közeliükben találjuk a *Munkás-otthont* a Székesfehérvári-útba torkolló két utcájával.

GYŐR VÁROS KÖRNYÉKE.

A város közvetlen környékét, a *Csanaki dombokat*, Nyúl-falút, Sokoróalját, *Pannonhalmát*, a Mosoni lapályt, Hédervárt, Szigetközt, *Magyaróvárt* és a távolabbi vidékét, *Rábaközt*, a *Bakonyt*, a *Kőszegi*, *Soproni hegyeket* és a *Fertő* vidékét részletesen ismertető kalauzok:

Pannonhalma (Dr. Mihályi Ernő).

Bakony (Dr. Dornyay Béla).

Magyaróvár (Dr. Székely Jenő és Dr. Thirring Gusztáv).

Szombathely (Dr. Thirring Gusztáv).

Kőszeg (Dr. Thirring Gusztáv).

Sopron (Dr. Heimler Károly és Dr. Thirring Gusztáv).

Felső-Dunántúl (Rába-Duna köze a régi országhatárig: Dr. Thirring Gusztáv.)

Mind a *Turistaság és Alpinizmus* kiadásai a Részletes Magyar Utikalauzok és Részletes Helyi Kalauzok sorozataiban.

